

ВАСЕНКО В. К., ЧЕЛЯДИНА О. С. БОРЬБА С ЛЕГАЛИЗАЦИЕЙ (ОТМЫВАНИЕМ) НЕЗАКОННО ПОЛУЧЕННЫХ ДЕНЕГ

Проанализирована практика борьбы в Украине с отмыванием денег, полученных преступным путем через банковскую систему. Выделены основные условия, способствующие отмыванию «грязных» денег. Внесены предложения по усилению роли банковской системы для борьбы с отмыванием «грязных» денег в соответствии с требованиями международных финансовых институтов.

VASENKO V., CHELYADINA O. COUNTERACTION AGAINST LEGALIZATION (LAUNDERING) OF ILLEGALLY RECEIVED MONEY

Practice of counteraction in Ukraine with the money laundering, received by a criminal way through a banking system is analyzed. The main conditions promoting laundering of «dirty» money are allocated. Offers on strengthening of a role of a banking system for fight against laundering of «dirty» money according to requirements of the international financial institutions are made.

УДК 341.3:343.21(477)

О. О. ЖИТНИЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та кримінології

факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання

Харківського національного університету внутрішніх справ

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ УЗГОДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ
ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ ЕКСТРАДИЦІЇ
В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ**

Проаналізовано передбачені Кримінальним кодексом України положення щодо екстрадиції осіб, які вчинили злочин. Визначено напрямки їх узгодження з міжнародно-правовими актами з даного питання.

Глобалізаційні процеси, що відбуваються у світі з кінця ХХ – початку ХХІ століття, істотно позначаються на більшості (негативних у тому числі) економічних й соціально-політичних явищ на внутрішньодержавному, регіональному та світовому рівнях. Зокрема, вони змінюють структуру, характер і динаміку злочинності, зумовлюють її інтернаціоналізацію й транснаціоналізацію. У таких умовах повноважень національних правоохоронних і судових органів окремо взятих держав для подолання феномену злочинності вже явно не вистачає. Обмеження їх юрисдикції лише територією відповідної країни знижує можливості виявляти злочини, що мають регіональний, наднаціональний чи транснаціональний елементи, забезпечувати їх розслідування й судовий розгляд, притягувати до кримінальної відповідальності винних в цих злочинах [1, с. 1]. Тому дедалі більш актуальними стають питання вдосконалення співробітництва держав у сфері антикримінальної діяльності. Потреба в ньому зростає пропорційно посиленню інтенсивності міграційних процесів, лібералізації режиму пе-

реміщення осіб (серед яких і такі, що готують, вчиняють або вчинили злочини) між територіями різних держав, поширенню використання злочинцями новітніх телекомунікаційних, інформаційних, транспортних, банківських та інших технологій, які дозволяють заподіювати шкоду об'єктам, що перебувають за тисячі кілометрів від них, вчиняти злочини за межами країни фактичного перебування. До цього слід додати й те, що певна частина правопорушників завжди намагається ухилитися від відповідальності за вчинене, переховуючись у країнах, які не були місцем вчинення злочину. Зазначені обставини в сукупності вимагають від усіх без винятку держав вживати адекватні змінам криміногенної картини світу заходи як на рівні національних кримінально-правових систем, так і на міжнародно-правовому рівні.

У міжнародному співробітництві в галузі протидії злочинності важливе місце належить видачі в передбачених міжнародними угодами випадках національними правоохоронними органами певної держави за її межі особи, яка вчинила злочин, для кримінального переслідування,

а також передачі таких осіб для виконання вироку (екстрадиції). Практика екстрадиції злочинців існує дуже давно (вона використовувалась органами влади Давнього Єгипту, Давньої Греції, Стародавнього Риму [2, с. 10], була відома і в Київській Русі – в договорах Олега з греками 911 р. та Ігоря 944 р. вказувалося, що русичі, які вчинили злочини у Візантії, мали бути видані для покарання у Київську Русь, і навпаки, греки мали бути вислані у Візантію) [3, с. 13–14]. Деякі автори стверджують, що саме з видачі злочинців почався розвиток галузі, сьогодні відомої як міжнародне кримінальне право [4, с. 8]. Нині існування інституту екстрадиції зумовлюється спільними для всіх держав світу потребами в забезпеченні невідворотності кримінальної відповідальності незалежно від географії вчинення злочину та місця перебування злочинця, у підтриманні міжнародного правопорядку, дотриманні єдиних принципів пенітенціарної політики. У розрізі загальновізнаних принципів і норм міжнародного права вона є виявом добросусідства й співробітництва держав, акцією, що повністю відповідає вимогам основних міжнародно-правових документів, та, зокрема, Статуту ООН, конвенцій та договорів стосовно боротьби з найбільш небезпечними видами злочинності [5].

У вітчизняній юридичній науці сформувалися різні погляди стосовно правової природи видачі злочинця. Так, деякі автори категорично доводять, що вона є інститутом кримінально-процесуального права [6; 7]. Не заперечуючи значущості процедурного аспекту екстрадиції, наголосимо, що документально її репрезентовано в кількох правових галузях одночасно: її підстави, принципи, об'єкти, суб'єкти й інші елементи визначено кримінально-процесуальним, кримінальним, міжнародним, адміністративним, конституційним правом. Її практична реалізація без залучення комплексу різногалузевих приписів (як матеріально-правового, так і процедурного змісту) неможлива. Тому інститут екстрадиції є комплексним та міжгалузевим. Відповідно його юридична характеристика може бути здійснена у кожній з вказаних галузей, у т. ч. й у кримінально-правовому аспекті. Деяких проблем екстрадиції в указаному аспекті торкалися вітчизняні науковці Ю. В. Баулін, А. А. Вознюк, Г. В. Єпур, С. П. Кучевська, С. Я. Лихова, Ю. А. Пономаренко, М. П. Свистуленко, М. І. Хавронюк, зарубіжні – М. Ш. Бастіоні, С. С. Беляєв, О. І. Бойцов, М. І. Костенко, І. І. Лукашук, А. В. Наумов, Н. А. Сафаров, Р. М. Валєєв, І. А. Ширер тощо. У радянський

період проблеми видачі злочинців вивчали М. І. Блум, Л. Н. Галенська, М. Д. Шаргородський та інші фахівці.

Матеріально-правові аспекти видачі злочинців у кримінальному праві традиційно пов'язують з дією кримінального закону в просторі та її принципів (територіального, універсального, реального) [8, с. 194]. Оцінюючи її крізь призму кримінально-правових відносин можна сказати, що при збереженні загальної структури відносин щодо кримінальної відповідальності певної особи за вчинений нею злочин, на основі синтезу положень національного (конституційного, кримінального, кримінально-процесуального) та міжнародного права при екстрадиції відбувається заміна суб'єктів, які здійснюють таку відповідальність: замість агентів однієї держави (представників її правоохоронних чи судових органів) такими суб'єктами надалі виступають агенти іншої держави. Змінюється в таких правовідносинах і нормативний елемент: замість норм кримінального (а також кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого) права однієї держави надалі вони розвиваються та реалізуються за приписами національного права країни, до якої здійснено екстрадицію особи. Незмінним залишається лише юридичний факт, з приводу якого виникли такі правовідносини – вчинення особою діяння, що оцінюється як злочин усіма суб'єктами екстрадиції.

Ми вважаємо, що кримінально-правовий аспект екстрадиції стосується не лише проблем меж просторової та потенціалу персональної юрисдикції вітчизняного кримінального законодавства. Вказаний інститут можна розглядати ще й у ході аналізу ступеня міжнародно-правової адекватності національної кримінально-правової системи. Так, матеріально-правові підстави видачі та передачі особи, що обвинувачується у вчиненні злочину, та особи, яка засуджена за вчинення злочину, закріплені у ст. 10 Кримінального кодексу України (далі – КК). При цьому в її частині першій законодавець відтворив положення ч. 2 ст. 25 Конституції України щодо неприпустимості видачі Україною іншій державі своїх громадян [9, с. 41–42]. Це положення відповідає загальновізаньому принципу невидачі власних громадян, який відображено в багатьох міжнародних актах універсального, регіонального та двостороннього рівнів з питань антикримінальної діяльності та співробітництва держав у даній сфері (у ст. 6 Європейської конвенції про видачу від 13 грудня 1957 р., у ст. 4 Типової угоди про

видачу від 14 грудня 1990 р., затвердженої Резолюцією 45/116 Генеральної Асамблеї ООН та багатьох інших). При цьому ч. 1 ст. 10 КК містить заборону видавати іноземній державі громадянина України, в той час як у наступних її частинах законодавець виділяє, крім видачі, ще й передачу особи іншій державі. Під видачею в контексті положень частин 2 та 3 указаної статті слід розуміти віддання Україною певної особи у сферу судової юрисдикції іншої держави (для притягнення до кримінальної відповідальності, віддання до суду), під передачею – віддання у сферу юрисдикції виконавської (для відбування покарання). Тому зміст ч. 1 ст. 10 КК без урахування зв'язків наведеної норми із ч. 2 ст. 25 Конституції України та з положеннями відповідних міжнародно-правових актів може привести до хибного висновку, нібито вітчизняний кримінальний закон не забороняє передавати громадян України іншим країнам для відбування покарання. Отже, при конструюванні матеріально-правових підстав екстрадиції законодавцем не було дотримано однієї з вимог до законодавчої техніки, згідно з якою слова або словесні комплекси, включені в норми КК, повинні відрізнятися високою інформативністю, однозначністю, семантичною жорсткістю [10, с. 80]. Внаслідок цього смисл терміна «видача» у назві й тексті ч. 1 ст. 10 КК відрізняється від смислу, наданому йому в другій і третій її частинах. На цю обставину слушно звертають увагу М. П. Свистуленко, А. А. Вознюк, які пропонують закріпити в КК заборону здійснення нашою державою обох наведених видів екстрадиції щодо своїх громадян [11; 12].

У дослідженнях українських науковців, присвячених окремим питанням міжнародно-правової адекватності вітчизняного кримінального права, висловлено й інші міркування щодо врахування в приписах КК про екстрадицію положень міжнародно-правових документів про передачу Україною особи, яка скоїла злочин (у т. ч. і власних громадян) [13]. Однак вони стосуються іншого аспекту проблеми, зумовленого існуванням міжнародної злочинності, вчиненням злочинів конвенційних злочинів та обов'язками, які приймають на себе держави у зв'язку зі спільною участю в підтриманні міжнародного правопорядку. Вказані обставини вимагають відобразити безпосередньо в національному законодавстві готовність України до співпраці з міжнародними судовими установами, у т. ч. можливість видачі цим установам з території України суб'єктів (у т. ч. й її грома-

дян), злочини вчинені якими перебувають у юрисдикції таких установ. Особливий інтерес у зв'язку з цим становить співвідношення положень КК про екстрадицію й Римського статуту міжнародного кримінального суду (далі – МКС). Україною зазначений документ підписано, але поки що не ратифіковано, хоч перспективи цього й не заперечуються [13; 14]. Римський Статут МКС передбачає, зокрема, надання в розпорядження вказаної міжнародної судової установи державами, які визнають повноваження МКС, осіб, що вчинили злочини, які підпадають під його юрисдикцію (такими злочинами є геноцид, злочини проти людства, військові злочини, злочин агресії). Слід зазначити, що Конституційним Судом України було визнано, що заборона відповідно до ч. 2 ст. 25 Конституції України видачі громадян України іншій державі стосується лише національної, а не міжнародної юрисдикції, у той час як Міжнародний кримінальний суд не може прирівнюватися до іноземного суду, оскільки створюється за участю та згодою держав-учасниць на основі міжнародного, а не національного права. Мета, якою пояснюється заборона видачі громадян однієї держави іншій, досягається в Міжнародному кримінальному суді шляхом застосування відповідних положень Статуту, розроблених (або схвалених) державами-учасницями. Такі положення базуються на міжнародних пактах про права людини, згода на обов'язковість яких для України вже надана [15].

У Римському статуті МКС терміни «видача» й «передача» мають неоднакове смислове навантаження, зокрема передбачають різних суб'єктів й об'єктів цієї процедури, різні цілі. Виходячи з положень статей 89, 91 Статуту передача – це надання певної особи у розпорядження МКС (передусім для забезпечення притягнення її до кримінальної відповідальності), а видача – це передача однією державою іншій державі особи, яка вчинила злочин, з метою кримінального переслідування останньої. Вказавши на цю обставину, С. П. Кучевська пропонує доповнити назву ст. 10 КК словами «та передача» і вказати, що особи, які вчинили злочини на території України чи на території іншої держави і перебувають на території України, можуть бути передані міжнародній судовій інстанції відповідно до міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України [13]. Визнаючи доцільність продовження процесу узгодження національного кримінального законодавства із

загально визнаними принципами й нормами міжнародного права, координації його приписів і положень провідних міжнародно-правових актів, звернімо увагу, що в Римському статуті МКС (в п.п. f п. 1 ст. 93) передбачається ще й така передача особи цій установі, яка має не кримінально-правове, а виключно процесуальне призначення – надання державою певної особи в тимчасове розпорядження МКС для проведення впізнання, свідчень, надання іншої допомоги Суду з наступним поверненням її відповідній державі. Оскільки така (тимчасова) передача не пов'язана з притягненням до кримінальної відповідальності або її реалізацією щодо особи, яка передається, її здійснення не може бути предметом регулювання КК України (оскільки КК не регулює кримінально-процесуальні відносини), що, на нашу думку, не враховує наведена вище пропозиція С. П. Кучевської. Тому у пропонованій нормі слід зазначити, що вона визначає можливість

передачі саме для притягнення особи міжнародною судовою установою до кримінальної відповідальності, а не з якоюсь іншою метою. Крім того, враховуючи різні підходи до розуміння терміна «передача» в міжнародно-правових актах, норму про надання особи з України міжнародній судовій установі слід сформулювати в окремій статті (а не в ст. 10 КК), що дозволить уникнути плутанини при застосуванні положень КК України про екстрадицію.

Ми вважаємо, що внесення до вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність уточнень щодо здійснення видачі й передачі особи, яка вчинила злочин, про які йшлося в даній публікації, сприятиме узгодженню національного кримінального права із загально визнаними принципами й нормами міжнародного права, а також із міжнародно-правовими стандартами співробітництва в галузі протидії злочинності.

Список використаної літератури

1. Вихрист С. М. Видача осіб в аспекті співвідношення міжнародного та національного права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / Вихрист С. М. – Х., 2003. – 17 с.
2. Бойцов А. И. Выдача преступников / А. И. Бойцов. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 795 с.
3. Памятники русского права. Памятники права Киевского государства X–XII веков / под ред. С. В. Юшкова. – М. : Госюриздат, 1952. – 287 с.
4. Панов В. П. Международное уголовное право : учеб. пособие / В. П. Панов. – М. : Инфра-М, 1997. – 320 с.
5. Сафаров Н. А. Экстрадиция в международном уголовном праве: проблемы теории и практики / Н. А. Сафаров. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 416 с.
6. Березняк В. С. Экстрадиция як інститут кримінально-процесуального права України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Березняк В. С. – Д., 2009. – 20 с.
7. Демидюк О. Б. Экстрадиция як інститут кримінально-процесуального права / О. Б. Демидюк // Вісник Академії адвокатури України. – 2011. – № 2 (21). – С. 134–138.
8. Блум М. И. Действие советского уголовного закона в пространстве / М. И. Блум. – Рига : Латв. ун-т, 1974. – 262 с.
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 5-те вид., переробл. та доповн. – К. : Юрид. думка, 2008. – 1216 с.
10. Панов Н. И. О точности норм уголовного права и совершенствовании законодательной техники / Н. И. Панов // Правоведение. – 1987. – № 4. – С. 79–82.
11. Свистуленко М. П. Экстрадиция в правовой системе Украины: основные кримінально-правові аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Свистуленко М. П. – К., 2005. – 17 с.
12. Вознюк А. А. Питання кримінально-правового регулювання видачі та передачі осіб, які вчинили злочини / А. А. Вознюк // Вісник Верховного Суду України. – 2011. – № 4 (128). – С. 38–44.
13. Кучевська С. П. Проблеми гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту Міжнародного кримінального суду : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Кучевська С. П. – Л., 2009. – 20 с.
14. Какауліна Л. Міжнародні механізми захисту прав людини в контексті трансформації українського суспільства [Електронний ресурс] / Л. Какауліна. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1551>.
15. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01>.

Надійшла до редколегії 16.03.2012

ЖИТНЫЙ А. А. НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОГЛАСОВАНИЯ УГОЛОВНО-ПРАВОВЫХ И МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫХ АСПЕКТОВ ЭКСТРАДИЦИИ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ УКРАИНЫ

Проанализированы предусмотренные Уголовным кодексом Украины положения об экстрадиции лиц, совершивших преступления. Определены направления их согласования с международно-правовыми актами по данному вопросу.

ZHYTNYI O. SOME PROBLEMS OF HARMONIZATION OF CRIMINAL AND LEGAL AND INTERNATIONAL AND LEGAL ASPECTS OF EXTRADITION IN THE LEGISLATION OF UKRAINE

Provided by the Criminal Code of Ukraine the provisions on extradition of persons who committed crimes are analyzed. The directions of their coordination with international legal acts on this issue are determined.

УДК 35.083.94+35.086

Д. Г. ЗАБРОДА,

кандидат юридичних наук, доцент,

перший проректор з навчально-методичної та наукової роботи

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Проаналізовано основні підходи до формулювання визначення поняття «державна антикорупційна політика». Визначено її основні ознаки. Запропоновано шляхи використання даного терміна в законодавстві України.

Існування будь-якої держави в сучасному світі неможливо без розбудови такої системи управління суспільством, яка дозволяє кожній особі реалізувати природні та набуті права і свободи. Незважаючи на багатовіковий досвід побудови демократичних державних систем, жодній з них не вдалося повністю подолати таке явище, як корупція. Проведене у 2011 р. дослідження незалежної громадської організації «Транспаренсі Інтернешнл» засвідчило, що серед 185 країн світу найменш враженими корупцією є Нова Зеландія, Данія, Швеція, Сінгапур, Нідерланди, Австралія, Швейцарія, Канада, найбільш ураженими – Ангола, Чад, Демократична республіка Конго, Гаїті, Венесуела, Ірак, Судан, Туркменістан, Узбекистан, Сомалі. Україна ж разом з Таджикистаном перебувають на 152 місці за показником Індексу сприйняття корупції 2,3 (на рівні 2003 р.) [1]. Таким чином, незважаючи те, що Україна розташована в центрі Європи й прагне побудувати демократичну, соціальну, правову державу, вона продовжує сприйматися міжнародною спільнотою як держава третього світу, що не побудувала прозору та ефективну систему державного управління, у якій корупція заміщує цивілізовані механізми регулювання суспільними процесами. Натомість більшість держав із високими демократичними стандартами змогли

нівелювати її вплив на суспільство, в тому числі й шляхом розроблення та реалізації антикорупційної політики.

Впровадження низки таких механізмів розпочалось і в Україні. Зокрема, у 2010–2011 роках започатковано реформування вітчизняного антикорупційного законодавства, зокрема прийнято закони України «Про засади запобігання і протидії корупції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення»; антикорупційна складова наявна в судовій, податковій, адміністративній реформах; продовжується реформа кримінального судочинства, вдосконалюються механізми доступу громадян до публічної інформації та отримання безоплатної правової допомоги [2].

Однак корупція, що глибоко укорінилась у системі відносин між державою і людиною, продовжує здійснювати руйнівний вплив на розвиток соціально-економічних процесів в Україні, суттєво заважає будь-яким демократичним реформам та завдає нищівного удару іміджеві нашої держави у світі.

Затверджена Президентом України В. Ф. Януковичем Національна антикорупційна стратегія на 2011–2015 роки серед своїх завдань передбачає й визначення основних напрямів державної політики у сфері запобігання і протидії